

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО ПРИЙМАЮЧОЇ ГРОМАДИ

Роговська Ольга Олексіївна, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: [0009-0000-1846-2850](https://orcid.org/0009-0000-1846-2850)

Бабачанак Сергій Миколайович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

У статті досліджено проблему інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні, яка стала актуальною у зв'язку з тривалим збройним конфліктом та масовим переміщенням населення після початку повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році. Окреслено вплив війни на переміщення громадян, особливо дітей, що становлять близько 21% від загальної кількості ВПО. Особливо зосереджено увагу на викликах, з якими стикаються діти під час адаптації до нових умов життя у приймаючих громадах з огляду на їх право на захист від збройного конфлікту. Сформульовано визначення приймаючої громади та дітей ВПО. Розкрито, що діти, які пережили травматичний досвід переселення, стикаються з порушеннями психоемоційного стану, що впливає на їхню соціалізацію та навчальний процес. Визначено ключову роль шкіл та психологічних служб у процесі інтеграції дітей ВПО до місцевих громад, які повинні забезпечувати своєчасну підтримку для подолання травматичних наслідків і адаптації до нового соціального середовища. Сформульовано проблеми, з якими стикаються приймаючі громади, школи та психологічні служби в них, такі як брак спеціалістів, відсутність адаптованих методик та недостатня співпраця з родинами дітей. Встановлено, що для успішної інтеграції дітей ВПО необхідний системний підхід, який включає тісну взаємодію між освітніми закладами, соціальними службами та місцевими органами влади.

Ключові слова: інтеграція, внутрішньо переміщені особи, діти внутрішньо переміщених осіб, приймаюча громада, адаптація.

Rohovska O., Babachanakh S. The problem of integration of children of internally displaced persons into the host community

The article explores the issue of integrating internally displaced children (IDP) in Ukraine, which has become especially relevant due to the ongoing armed conflict and the mass displacement of the population following Russia's full-scale invasion in 2022. The impact of the war on the displacement of citizens, particularly children, who make up about 21% of the total number of IDPs, is outlined. Particular attention is paid to the challenges faced by children during their adaptation to new living

conditions in host communities, considering their right to protection from armed conflict. The definitions of host communities and IDP children are formulated. It is revealed that children who have experienced the traumatic process of displacement often suffer from disturbances in their psycho-emotional state, which affects their socialization and educational process. The crucial role of schools and psychological services in the integration process of IDP children into local communities is identified, as these institutions must provide timely support to help children overcome the traumatic effects and adapt to the new social environment. The problems encountered by host communities, schools, and psychological services, such as a shortage of specialists, lack of adapted methods, and insufficient cooperation with children's families, are highlighted. It is established that a systematic approach is needed for the successful integration of IDP children, which involves close cooperation between educational institutions, social services, and local authorities.

Key words: *integration, internally displaced persons, children of internally displaced persons, host community, adaptation.*

Постановка проблеми. З початком збройного конфлікту в Україні гостро постало питання інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до громад-реципієнтів. Війна змусила велику кількість сімей покинути свої домівки, шукаючи безпечного притулку в інших регіонах країни. Діти, які пережили досвід переміщення, опинилися в складній ситуації, стикаючись з необхідністю адаптації до нових соціальних умов, культурних відмінностей та змін у звичному середовищі. Водночас приймаючі громади також стикаються з новими викликами, пов'язаними з інтеграцією таких дітей у соціальне, освітнє та культурне життя.

Дослідження проблем інтеграції дітей ВПО до приймаючих громад є актуальним і важливим для забезпечення їх успішної адаптації та соціалізації, що вимагає системного підходу та координації зусиль на рівні держави, місцевої громади та громадських організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З 2014 р. все більше уваги в дослідженнях науковців зосереджуються на соціально-правових та психологічних аспектах інтеграції ВПО в українському суспільстві. І. Галіахметов аналізує правові аспекти захисту ВПО та хост-територіальних громад, звертаючи увагу на необхідність забезпечення прав та соціальної підтримки цих груп [2]. Т. Мельничук та О. Лосєва розглядають питання

інтеграції дітей із сімей ВПО в дошкільних закладах, підкреслюючи роль психолого-педагогічної підтримки в адаптації дітей до нових умов [3]. Проблема дистанційного навчання та його впливу на соціалізацію дітей-переселенців також висвітлюється в публікаціях, що підкреслюють тенденцію дітей залишатися в «рідних» школах, що може ускладнювати їх інтеграцію в нові громади. Важливу роль у процесі інтеграції ВПО відіграють приймаючі громади, як зазначають А. Попок та А. Дяченко, які стають активними учасниками цього процесу, створюючи умови для взаємодії та підтримки [5]. Інші дослідники, як, наприклад, І. Швець та колеги, звертають увагу на соціокультурні виклики інтеграції ВПО, акцентуючи на важливості врахування культурних особливостей у приймаючих громадах [9]. Також значення має організація дозвілля для дітей та підлітків із сімей ВПО, що дозволяє зменшити рівень стресу та сприяє інтеграції в нове соціальне середовище. Загалом, дослідження підкреслюють потребу в комплексній підтримці ВПО, що включає правові, психологічні та соціальні аспекти, для успішної інтеграції в нові умови.

Мета дослідження полягає у визначенні основних проблем інтеграції дітей ВПО до приймаючої громади та шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. З 2014 року Україна протистоїть збройній агресії з боку російської федерації. Частина території країни була анексована, інша – тимчасово окупована, і на багатьох ділянках продовжуються бойові дії.

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року та запровадження воєнного стану в Україні, значно збільшилося внутрішнє переміщення населення, коли громадяни змушені залишати свої домівки в пошуках безпеки та захисту.

ВПО – це люди, які змушені залишити свої домівки через збройний конфлікт, насильство, порушення прав людини або природні чи техногенні катастрофи, але при цьому залишаються в межах своєї країни. В Україні цей термін використовується переважно для позначення осіб, які були змушені

покинути свої домівки через військові дії на Сході України, анексію Криму та повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році.

Сьогодні кількість офіційно зареєстрованих ВПО у країні становить близько 4,9 мільйона. З них 3,6 мільйона – це особи, які перемістилися (або перемістилися повторно) після початку повномасштабної війни, зокрема 2,5 мільйона не можуть повернутися до своїх домівок через зруйноване житло, перебування їхніх домівок у зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованій території [0]. Серед ВПО майже 21 % (997 тисяч) – це діти віком до 18 років [0].

Варто відзначити, що в умовах цих надзвичайних викликів, які виникли внаслідок війни, зросло навантаження на державний бюджет і з'явився цілий спектр нових потреб серед громадян, що вимагають оперативної та ефективної реакції з боку держави та місцевих органів влади. Уряд докладає зусиль для забезпечення стабільного функціонування системи соціальної підтримки населення та надання допомоги тим, хто цього потребує. В значній мірі це стосується і дітей ВПО.

Діти ВПО – це неповнолітні, які стали частиною внутрішньо переміщених родин або були вимушені залишити свої місця проживання разом із батьками чи опікунами через збройний конфлікт чи інші фактори, що загрожують їхньому життю та безпеці. Діти саме та група населення, яка в силу свого віку потребує особливого захисту. На сьогодні в міжнародних та національних нормативно-правових актах зафіксовані наступні основні права дітей: право на життя, право на освіту, право на охорону здоров'я, право на захист від насильства та експлуатації, право на сім'ю, право на участь у культурному житті, право на відпочинок та дозвілля, право на свободу думки та вираження, право на захист від дискримінації, право на ім'я та громадянство, право на інформацію, право на соціальну допомогу та захист, право на особисту недоторканність. Особливо важливим серед цих прав є право на захист у разі війни та збройного конфлікту.

Право на захист у разі війни та збройного конфлікту – це міжнародно визнане право дітей на спеціальний захист і допомогу в умовах збройних конфліктів, як внутрішніх, так і міжнародних. Дане право гарантує, що діти мають бути максимально захищені від насильства, жорстокого поводження, експлуатації, а також від будь-яких дій, які можуть завдати їм фізичної або психічної шкоди під час війни. Це право також передбачає наступні заходи та зобов'язання: фізичний захист; право на гуманітарну допомогу; заборону вербування у збройні сили; право на возз'єднання сім'ї; право на захист від експлуатації та насильства; психологічну допомогу та реабілітацію. Право на захист та інші права дітей ВПО закріплене в багатьох міжнародних документах, зокрема в Конвенції ООН про права дитини, Женевських конвенціях і протоколах до них, а також у Декларації прав дитини. Дотримання цього права є важливим завданням держав та міжнародної спільноти, щоб мінімізувати вплив війни на дитинство та розвиток дітей.

У контексті збройного конфлікту на території України, право на захист дітей набуває особливої важливості, адже саме діти є однією з найуразливіших категорій населення і водночас її майбутнім демографічним базисом відновлення. Військові дії змушують багатьох дорослих разом з дітьми покидати рідні домівки та шукати безпечне середовище в інших регіонах країни. Це вимушене переміщення є не лише фізичним випробуванням, але й серйозним психологічним викликом для дітей, адже вони втрачають звичне оточення, друзів та стабільність.

Діти часто стикаються зі значними соціальними та психоемоційними труднощами, пов'язаними зі зміною місця проживання та втратами звичного кола спілкування, особливо якщо переїзд викликаний війною. Найбільш вразливими в цьому контексті є діти віком від 3 до 15 років, оскільки малюки до трьох років легше адаптуються до нових умов [0], а підлітки старше п'ятнадцяти років здатні сприйняти переїзд більш раціонально [0, с. 24]. Саме тому, різка зміна комфортного середовища може стати для дитини віком від 3 до 15 років джерелом психічної травми, що призводить до різноманітних

порушень у емоційно-вольовій сфері та може викликати суттєві зміни у її поведінці.

У дітей, які змушені були переселитися, такі психологічні проблеми проявляються у порушеннях психоемоційного стану: погіршення комунікації з оточуючими, підвищена дратівливість, агресивність, тривожність, втрата довіри до інших, почуття самотності, ізоляції та заниженої самооцінки. Ці фактори ускладнюють процес соціалізації та впливають на якість виховання, що може проявлятися у порушенні шкільної дисципліни та труднощах у навчанні, утруднюючи процес формування особистості. Проблема ресоціалізації також тісно пов'язана з порушенням психоемоційного стану дитини [0].

Тобто діти ВПО потребують особливої уваги, оскільки вони стикаються з численними викликами, такими як адаптація до нових умов життя, психологічна травматизація, втрата звичного середовища, а також труднощі з доступом до освіти та медичних послуг.

Вирішення цих проблем напряму пов'язано з приймаючою громадою. На думку І. Галіахметова термін «приймаюча громада» означає «місто чи село, де переміщені особи, які не проживають у формальних або неформальних таборах, можуть жити, знаходити притулок і залишатися тимчасово або на більш тривалий період» [0, с. 65].

А. Дяченко та А. Попок вважають, що місцева (локальна/приймаюча) громада, перш за все, являє собою сукупність взаємодій між людьми, які об'єднані спільними соціокультурними, економічними та іншими аспектами життя, а також спільним проживанням на певній географічній території, що знаходиться під управлінням одного органу влади. Крім того, громада формується через взаємодію людей, що виявляється у відносинах, зв'язках, організаціях та структурах, які охоплюють соціально-економічні, культурно-комунікативні, морально-психологічні, політико-державні та громадські аспекти [0, с. 28].

Як інтегруючий суб'єкт, приймаюча громада виступає соціокультурним утворенням, діяльність якого відображає специфічні риси, зумовлені потребою прийняття ВПО та їх дітей з інших спільнот. Її якості можна поділити на соціально-психологічні та ресурсні. Соціально-психологічні якості спрямовані на підтримку цінностей і діяльності, необхідних для інтеграції, на встановлення балансу між толерантністю та інтолерантністю у взаєминах між членами громади, а також на адаптацію інститутів громади для забезпечення прав, ідентичності, доступу до ресурсів та їхнього обміну, що включає здатність до формування етичного середовища, подолання соціальних відмінностей серед членів громади незалежно від їхнього статусу, здатність підтримувати двосторонню адаптацію на основі спільних цінностей, а також здатність ефективно співпрацювати та вирішувати конфлікти.

Ресурсні якості громади передбачають координацію та оптимізацію ресурсів між двома взаємопов'язаними суб'єктами – індивідами (або групами) та самою громадою. Здатність громади оптимізувати ресурси відображає процес створення та використання ресурсних комплексів на основі принципів обміну та співпраці в різних сферах життя а також передбачає створення систем організованого використання ресурсів в інтересах взаємного пристосування та стійкості в соціумі. Сюди входять механізми адаптації, взаємної підтримки, інновацій, легітимізації, взаємодопомоги, соціальні мережі та інші форми підтримки.

Процес інтеграції дітей ВПО є багатограним і включає соціальні, психологічні, освітні та культурні аспекти. Під час адаптації діти можуть відчувати соціальну ізоляцію у приймаючій громаді, тривожність та проблеми у встановленні контактів з однолітками, що обумовлено травматичним досвідом переселення та втрати звичного способу життя. Це створює ризики розвитку стресових реакцій, що, в свою чергу, може впливати на їхній емоційний стан, навчання та поведінку.

Інтеграція дітей ВПО вимагає створення сприятливого середовища в приймаючих громадах, де особливу увагу потрібно приділити підтримці

соціальних зв'язків, забезпеченню доступу до якісної освіти та психологічної підтримки. Також важливим є формування в громадах толерантного ставлення до переміщених дітей, з метою зниження соціальної напруги та запобігання можливим конфліктам на ґрунті стереотипів та упереджень.

Ефективна інтеграція дітей ВПО є не лише соціальним завданням, а й важливим фактором національної стабільності та розвитку. Вона сприяє побудові єдності в суспільстві, зменшує рівень соціального напруження та сприяє формуванню нових зв'язків між переміщеними особами та приймаючими громадами. Це питання потребує системного підходу та залучення різних секторів, включаючи освітні заклади, місцеві органи влади, соціальні служби та громадські організації, які можуть створювати програми підтримки та супроводу.

Але варто відзначити, що на сьогодні інтеграційні якості приймаючої громади в умовах масового внутрішнього переміщення, спричиненого збройною агресією РФ, формуються в умовах нестачі соціокультурних можливостей для інтеграції дітей ВПО. До проблем можна віднести недостатній рівень етичних основ для формування позитивного ставлення до дітей ВПО, а також організацію їхньої взаємодії в громаді, негативний соціальний настрій серед населення тощо. На процес формування та розвитку інтеграційних якостей громади впливає сукупність факторів, таких як її економічний та політичний стан, соціокультурні, демографічні та інші особливості. Усе це стає особливо помітним під час процесу інтеграції дітей ВПО в приймаючу громаду.

Для дорослих ВПО в приймаючій громаді значно більше можливостей для інтеграції та відповідних ресурсів аніж для дітей. Основним осередком інтеграції дітей ВПО до приймаючої громади є навчальні заклади.

Школа відіграє важливу роль у житті дітей, особливо тих, хто опинився в новому середовищі через вимушене переміщення. Вона часто сприймається не лише як місце для здобуття знань, а й як простір соціалізації, де діти навчаються будувати дружні стосунки, вирішувати конфлікти та відстоювати

власні кордони. Для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які опинилися у приймаючих громадах, школа стає ключовою платформою для інтеграції.

Саме в школі діти ВПО можуть знайти нових друзів, навчитися ефективно взаємодіяти з однолітками та педагогами, а також відчувати підтримку у складний період адаптації до нових умов. Школа забезпечує дітям не лише освітній процес, а й можливість відновити почуття стабільності та безпеки, що є надзвичайно важливим після досвіду переміщення. Вона створює умови для розвитку емпатії, співчуття та толерантності, що допомагає дітям інтегруватися в новий колектив та уникнути почуття ізоляції.

Крім того, школа може слугувати своєрідним мостом між дитиною та ширшим соціальним середовищем приймаючої громади. Через участь у спільних заходах, культурних та освітніх проєктах, діти ВПО отримують можливість краще зрозуміти місцеву культуру, звичаї та цінності, що сприяє їхній успішній інтеграції. Завдяки підтримці з боку вчителів, шкільних психологів та соціальних працівників, школа допомагає дитині подолати психологічні бар'єри, що виникли через зміну місця проживання, та розвинути нові соціальні навички, необхідні для комфортного життя в новій громаді.

Таким чином, школа виступає не лише освітнім осередком, а й важливим елементом підтримки і соціальної адаптації для дітей ВПО, сприяючи їхньому успішному включенню у приймаючу громаду та подальшому розвитку.

Водночас батьки (а інколи й самі діти) відмовляються від пропозицій місцевих органів влади відвідувати школу очно в тому населеному пункті, де вони наразі проживають. Це може бути пов'язано з різними моментами: пережитим дитиною стресом, планами нового переїзду тощо. Але найбільш часто така відмова обумовлена дистанційним навчанням в своєму навчальному закладі. Така ситуація, наприклад, є типовою для дітей ВПО з м. Херсон. Хоча саме місто знаходиться на деокупованій території, але воно знаходиться в зоні бойових дій. При цьому навчальні заклади міста працюють в дистанційному форматі, а в них станом на кінець вересня 2024 р. навчаються 3867 дітей, з яких значна частина мають статус дітей ВПО та проживають в

інших приймаючих громадах. В цьому випадку спостерігається суттєва проблема, яка полягає в необхідності інтеграції дітей ВПО до приймаючої громади з однієї сторони, та розривом звичних соціальних зв'язків між дітьми, дітьми та педагогами, які сформувалися за роки очного навчання до 2019 р., дистанційного навчання в роки пандемії COVID-19 та часи окупації м. Херсон та після деокупаційний період. В нинішніх умовах держава взяла курс на примусову інтеграцію таких дітей до приймаючих громад шляхом переведення з навчальних закладів, які територіально перебувають поблизу зони ведення бойових дій, вважаючи це більш ефективним рішенням, яке має дати свої позитивні результати саме для дітей [0].

Так, наприклад, у Тернополі зареєстровано 5 138 дітей зі статусом ВПО віком від 6 до 16 років, з яких до місцевих шкіл ходить 1 420 дітей, що становить 28% від загальної кількості дітей-ВПО. У Вінниці зареєстровано 6 636 дітей-ВПО, з яких до місцевих шкіл навчається 2 167 дітей (32%). У Кропивницькому з 3 802 дітей-переселенців до шкіл міста зараховано 1 254 дитини, що також становить 32% [0].

За умови переходу до місцевих шкіл значно зростає значення психологічної служби в системі освіти, яка повинна забезпечувати своєчасну та систематичну психологічну і соціально-педагогічну підтримку, враховуючи цілі та завдання освітнього процесу. Тобто саме психологічна служба навчального закладу є відповідальною за ефективність інтеграції дітей ВПО у приймаючу громаду.

Проте, робота психологічної служби з дітьми ВПО стикається з низкою проблем, що ускладнюють процес надання підтримки:

1) Психологічні травми та стрес. Діти ВПО часто переживають значний стрес і психологічні травми через досвід переміщення, втрату близьких, зміни середовища та невизначеність майбутнього. Психологічна служба не завжди має достатньо ресурсів та фахівців для роботи з такими складними випадками, що вимагають індивідуального підходу та тривалої терапії.

2) Недостатня кількість спеціалістів. Часто в школах, куди приходять діти ВПО, бракує кваліфікованих психологів та соціальних педагогів, здатних надати необхідну допомогу у великих обсягах. Це обмежує можливість своєчасної підтримки, особливо коли кількість дітей з подібними потребами зростає.

3) Відсутність чітких методик та програм. Психологічна служба нерідко стикається з браком адаптованих методик і програм для роботи з дітьми, які пережили травматичний досвід переміщення. Відсутність таких інструментів ускладнює надання якісної підтримки та затримує процес адаптації дітей до нового середовища.

4) Обмежена співпраця з сім'ями. Ефективна робота з дітьми ВПО потребує залучення їхніх батьків або опікунів до процесу психологічної підтримки. Однак, через психологічний стан самих батьків, їхні страхи та невпевненість, налагодження такої співпраці буває ускладненим, що знижує ефективність роботи психологів.

5) Недостатнє фінансування. Фінансові обмеження часто не дозволяють організувати необхідну кількість психологічних сесій, забезпечити навчання для фахівців та закупівлю необхідних ресурсів для психологічної роботи з дітьми ВПО. Це також ускладнює залучення додаткових спеціалістів для роботи з дітьми, які потребують допомоги [0].

6) Соціальна адаптація та інтеграція. Психологічна служба повинна допомагати дітям ВПО інтегруватися у нове соціальне середовище, будувати стосунки з однолітками та адаптуватися до нових умов. Проте, відсутність належних програм та недостатня співпраця з іншими соціальними інституціями роблять цей процес складним і довготривалим.

Для вирішення цих проблем необхідно розробляти та впроваджувати спеціалізовані програми підтримки, підвищувати кваліфікацію психологів та забезпечувати тіснішу взаємодію між школами, соціальними службами та батьками, що дозволить покращити якість надання допомоги дітям ВПО та сприяти їхній успішній адаптації до нових умов життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Збройний конфлікт в Україні, що триває з 2014 року, значно посилив проблему внутрішнього переміщення осіб, особливо дітей, які стали однією з найуразливіших категорій населення. Вимушене переселення, втрата рідного середовища та нестабільність негативно впливають на їхній психоемоційний стан, що створює додаткові виклики для інтеграції дітей ВПО у приймаючі громади. У цьому контексті важливою є роль шкіл та психологічних служб, які забезпечують підтримку у процесі адаптації та створюють умови для соціалізації дітей. Проте ефективна інтеграція ускладнюється через низку проблем, таких як недостатня кількість спеціалістів, відсутність адаптованих методик роботи, а також складнощі у співпраці з родинами. У зв'язку з цим виникає потреба у розробці комплексних програм підтримки дітей ВПО, які враховують їхні індивідуальні потреби та особливості травматичного досвіду. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інноваційних методик роботи з дітьми ВПО, вивченні ефективності міжсекторальної взаємодії для забезпечення комплексної підтримки та аналізі впливу психологічних інтервенцій на процес адаптації та інтеграції дітей до нових соціальних середовищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (Дата звернення 09.10.2024).
2. Галіахметов І. А. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №11. С. 63-68.
3. Мельничук Т. І., Лосєва О. В. Психолого-педагогічна інтеграція дітей у дошкільний закладі із сімей внутрішньо переміщених осіб. *Психологічний часопис*. 2018. №1. С. 114-125.
4. Обирають дистанційку замість офлайну: чому діти-переселенці

тримаються «рідних» шкіл та які наслідки матиме їхня не соціалізація.
URL: <https://nus.org.ua/articles/obyayut-dystantsijku-zamist-oflajnu-chomu-dity-pereselentsi-trymayutsya-ridnyh-shkil-ta-yaki-naslidky-matyme-yihnya-ne-sotsializatsiya> (Дата звернення 09.10.2024).

5. Попок А. А., Дяченко А. В. Приймаюча громада як суб'єкт інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. № 2. С. 21-30.

6. Про методичні рекомендації щодо соціалізації та інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб у громадах: Лист МОН №1/13007-24. URL: <https://hust.osv.org.ua/docs/8402/> (Дата звернення 09.10.2024).

7. Проблеми психологічної служби закладів загальної середньої освіти та пропозиції щодо їх розв'язання. URL: <https://eo.gov.ua/problemsy-psykholohichnoi-sluzhby-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/05/20/> (Дата звернення 09.10.2024).

8. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. Київ : Агентство «Україна», 2015. 165 с.

9. Швець І. Б., Следь О. М., Біленська М. М. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад у контексті сучасних соціокультурних викликів. *Регіональна економіка*. 2021. №4. С. 14-21.

10. Як громаді організувати дозвілля для дітей та підлітків з родин ВПО. URL: <https://intent.press/expert/humanrights/2022/yak-gromadi-organizuvati-dozvillya-dlya-ditej-ta-pidlitkiv-z-rodin-vpo/> (Дата звернення 09.10.2024).

REFERENCES

1. Vnutrishno peremishcheni osoby (2024) [Internally displaced persons]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> [in Ukrainian].

2. Haliakhmetov, I. A. (2022). Zmistova kharakterystyka prav vnutrishno peremishchenykh osib ta khost-terytorialnykh hromad [Content description of the

rights of internally displaced persons and host territorial communities]. *Analitichno-porivnialne pravo navstvo*, 11, 63-68. [in Ukrainian].

3. Melnychuk, T. I. & Losieva, O. V. (2018). Psykholoho-pedahohichna intehratsiia ditei u doshkilnyi zakladi iz simei vnutrishno peremishchenykh osib [Psychological and pedagogical integration of children from families of internally displaced persons in a preschool institution]. *Psykhologichnyi chasopys*, 1, 114-125 [in Ukrainian].

4. Obyraiut dystantsiiku zamist oflainu: chomu dity-pereselentsi trymaiutsia «ridnykh» shkil ta yaki naslidky matyme yikhnia ne sotsializatsiia [They choose remote instead of offline: why immigrant children stick to their «native» schools and what consequences will their lack of socialization have]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/obyrayut-dystantsijku-zamist-oflajnu-chomu-dity-pereselentsi-trymayutsya-ridnyh-shkil-ta-yaki-naslidky-matyme-yihnya-ne-sotsializatsiya> [in Ukrainian].

5. Popok, A. A. & Diachenko, A. V. (2020). Pryimaiucha hromada yak subiekt intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib [The host community as a subject of integration internally displaced persons]. *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, 2, 21-30. [in Ukrainian].

6. Pro metodychni rekomendatsii shchodo sotsializatsii ta intehratsii ditei vnutrishno peremishchenykh osib u hromadakh [On methodological recommendations for socialization and integration of children of internally displaced persons in communities]: Lyst MON №1/13007-24. Retrieved from: <https://hust.osv.org.ua/docs/8402/> [in Ukrainian].

7. Problemy psykholohichnoi sluzhby zakladiv zahalnoi serednoi osvity ta propozytsii shchodo yikh rozviazannia [Problems of the psychological service of institutions of general secondary education and proposals for their solution]. Retrieved from: <https://eo.gov.ua/problemy-psykholohichnoi-sluzhby-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/05/20/> [in Ukrainian].

8. Socio-pedagogical and psychological assistance to families with children

during the military conflict [Socio-pedagogical and psychological assistance to families with children during the military conflict]: educational and methodological manual (2015). Kyiv: Agency «Ukraine». [in Ukrainian].

9. Shvets, I. B., Sled, O. M. & Bilenska, M. M. (2021). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib do pryimaiuchykh hromad u konteksti suchasnykh sotsiokulturnykh vyklykiv [Integration of internally displaced persons into host communities in the context of modern socio-cultural challenges]. *Rehionalna ekonomika*, 4, 14-21. [in Ukrainian].

10. Iak hromadi orhanizuvaty dozvillia dlia ditei ta pidlitkiv z rodyn VPO [How the community organizes leisure activities for children and adolescents from IDP families]. Retrieved from: <https://intent.press/expert/humanrights/2022/yak-gromadi-organizuvati-dozvillya-dlya-ditej-ta-pidlitkiv-z-rodin-vpo/> [in Ukrainian].